Jeszenszky Géza
Trianoni gyásznapok után – elkeseredés ellen

Mögöttünk a Trianon évfordulóját a „Nemzeti Összetartozás Napjá”-vá nyilvánító törvény elfogadása, a kerek dátumot kísérő számtalan megemlékezés és írás. Közelebb kerültünk-e a nemzeti tragédia okainak megértéséhez, a trauma földolgozásához és a jövőben követendő optimális magatartás megtalálásához?

Ma alighanem az egyetlen történelmi ítélet, amiben minden magyar, bárhol is él, bármilyen politikai eszméket is vall, egyetért, az az, hogy a trianoni békeszerződés rossz, igazságtalan határokat húzott, a történelmi országgal együtt fölosztotta a magyarságot is, és ennek súlyos terheit ma is érezzük. Ám nem mindenki gondol bele abba, hogy ami számunkra tragikus veszteség, szomszédaink szemében győzelem, sőt történelmi igazságtétel. E két ellentétes értékelést nehéz lesz közös nevezőre hozni belátható időn belül. A külföld nem fog egyértelműen egyik mellé sem állni, de fogékony marad a vádra, hogy Trianon puszta emlegetése is veszélyes, s hogy ezzel Magyarország feszültségeket gerjeszt. Pontos ismeretek birtokában azonban a károk itthon és külföldön is minimalizálhatók. Trianon kérdését ezért sem szabad, de nem is lehet a szőnyeg alá söpörni.

Lépjünk túl a múlton – tanácsolják nekünk sokan, még külföldi barátaink közül is. Ha a múlt eltörlésének kommunista utópiáját a magyar baloldal rég föl is adta, az elmúlt húsz évben is inkább azt képviselte, hogy a politikából száműzni kell a történelmi vitákat. Így gondolkodik ma Nyugat-Európa és Amerika számos politikusa és elemzője is. De Közép- és Dél-Kelet-Európában a történelem megkerülhetetlen és naponta visszaköszön a politikában. Ez nem rajtunk múlik. A délszláv válsághoz vezető viták szinte kizárólag a múltról szóltak, a szerb–albán ellentétek gyökere az 1389-es rigómezei csata, de a közelmúltig feszült lengyel–orosz, és a szintén nem felhőtlen német–lengyel viszonyt is a múlt terheli meg.

A Beneš-féle dekrétumok ügyét sem a kárvallottak, hanem a kollektív bűnösség elfogadhatatlan elvét kimondók viszik bele újra meg újra a napi politikába. A magyar állampolgárság ügye Csehországot nem érinti – Klaus elnököt is a múlt készteti megszólalásra ebben az ügyben. Egy szó, mint száz: ha kilenc évtized múltán túl akarunk lépni a tragikusan rossz békén és annak következményein, akkor világossá kell tennünk önmagunk és a külvilág előtt, mi történt Közép-Európában 1918 és 1920 között, ami ma is feszültségek forrása az itt élő népek között, és hogyan lehet enyhíteni, majd feloldani az ebből eredő ellentéteket?

A május 31-én elfogadott törvény egyes megfogalmazásaival lehet vitatkozni, de céljával aligha. Megérte volna több erőfeszítést tenni annak érdekében, hogy minden frakció támogassa azt. Az elhangzott kritikákkal szemben én azt olvasom ki a törvényből, hogy a Trianon által teremtett problémák megoldását Magyarország nem a határok módosításában keresi, hanem a nemzetközi jogelvek tiszteletben tartásában, az államok együttműködésében, az egyes nemzeti közösségek autonómiájában, elvetve az asszimiláció erőltetését. Minden más olvasat csak rosszhiszeműségből fakadhat.

A kommunizmus évtizedeiben a tankönyvekben ugyan volt néhány szó Trianonról, 1965 után már tudományos munkák is jelentek meg róla, de a súlyos emberi és politikai következmények tekintetében a társadalmat mégis tudatlanságban tartották. Nem valószínű, hogy ez kifejezetten szovjet parancsra történt, az oka inkább Kádár túlzott megfelelési igyekezete volt. Emlékezzünk csak vissza, Szegeden a történelem szakra

felvételizők többsége nem tudott helyes választ adni arra a kérdésre, hogy milyen nyelven beszélnek a székelyek! A Trianonnal foglalkozó külföldi szakirodalom a könyvtárak „zárt” anyagába került. Személyesen tapasztaltam, hogy egyetemisták nem tudták a térképen megmutatni, hol van Kassa. 1943-ban ott született barátom esetében a hatóság nem akarta elfogadni, hogy ő Magyarországon látta meg a napvilágot! Könyvek, szakmunkák (L. Nagy Zsuzsa, Ormos Mária, Ádám Magda, Arday Lajos és Romsics Ignác, legfrissebben pedig Ablonczy Balázs) már eddig is világos választ adtak Trianon előzményeire, okaira, adataira és következményeire. Húsz évvel ezelőtt Antall József a témát már visszahozta a közbeszédbe, de a mostani írás- és szódömping, cikkek, tanulmányok, rádió- és tévéműsorok jóvoltából ma mindenki tisztában lehet Trianon minden fontos elemével. Romsics ebben a lapban (*Trianon okai,* június 5.), részletesebben pedig a *Rubicon* legújabb számában összefoglalta a Trianonnal kapcsolatos tudnivalókat. Mindez még nem garantálja, hogy többé nem találkozunk sem a teljes tudatlansággal, sem a féligazságokra épülő felelőtlen ábrándozással, de ezekre többé nem lesz semmiféle mentség. Feltéve, hogy ezentúl az iskola, a tananyag is megfelelő módon foglalkozik a témával.

Érdekes módon egy kérdésről alig esett szó, Romsics is csak röviden intézte ezt el, márpedig ez megkerülhetetlen és a legkényesebb: Károlyi Mihály és az őszirózsás forradalom szerepe, felelőssége. Miért bízott vakon a magyar kormány az antant méltányosságában, és miért nem kísérelte meg legalább a színmagyar területek fegyveres védelmét? Ismerem az ellenérveket, hogy a hadsereg magától felbomlott, hogy Károlyi tartott a felfegyverzett haragos katonák kilengéseitől, amire a katonatanács szerencsétlen működése adott is némi okot. Nem marasztalható el Károlyi, amiért Belgrádban fölkereste a francia–szerb hadsereg francia főparancsnokát, hogy megállapodjon vele a már megkötött fegyverszünet alkalmazásáról. Kétségtelen, hogy a győztes hatalmak ott álltak a beözönlő román és az antant-tisztek által megszervezett és vezetett csehszlovák hadsereg mellett. Nem tudhatta Károlyi, hogy a franciák és az angolok egyetlen katonájukat sem akarták föláldozni a cseh, román és szerb igényekért. Hálás, de rendkívül káros dolog pusztán bűnbakokkal magyarázni a magyar állam összeomlását, és fájdalmas beismerni saját akkori tehetetlenségünket, de akkor sem kerülhetjük meg, hogy meggyőző, hiteles választ adjunk arra, hogy Trianon igazságtalanságaiért milyen felelősség illeti a magyar politikát. Nemcsak Károlyit, de mindenkit, aki akkor mögötte állt, beleértve azokat, akik később őt elítélték. (Jászi Oszkár nem sorolható ide, ő időben figyelmeztetett, és ’18-ban méltányos javaslatokat tett, melyeket sajnos a nemzetiségi vezetők elutasítottak.) Vissza kell menni egészen 1867-ig: miért hagytuk elidegenedni nem magyar ajkú honfitársainkat, miért nem mentünk még tovább a horvátok megnyerése érdekében, miért nem fogadtuk el egyenrangú partnernek a cseheket, hogyan gondolta a függetlenségi párti ellenzék, hogy egyszerre kelt hangulatot, sőt időnként lázít Bécs, a nemzetiségek és a szomszéd országok ellen. Még sorolhatnám a súlyos és egyesek által akkor is ostorozott hibákat. Pedig mennyire szép, ígéretes, hatalmas eredményeket hozó évek voltak azok a boldog békeidők…

Trianon és a téveszmék

Bibó István 1946-os intelme ellenére társadalmunkban még ma sem tudatosult kellőképp, hogy „a magyar politikai szemlélet egész Magyarország felosztását egyszerűen brutális erőszaknak és a győzők hipokrízisének tulajdonította, és nem volt képes disztingválni a leválásra érett másnyelvű területek elcsatolása és az oktalanul és

igazságtalanul elszakított magyar nyelvű területek elszakítása között". Sajnos most is gyakran érzékelhető volt e különbségtétel elmaradása. Ugyanakkor tény, hogy az elvett területeken nem sokkal több szlovák és román, továbbá kevesebb szerb élt, mint magyar. Ahogy erre Bereznay András is rámutatott (*Magyar Nemzet,* június 5.), e területek lakosságának több mint 50 százaléka valamely kisebbséghez tartozott, tehát a rendezés a nemzetiségi és az önrendelkezési elvnek semmiképp sem felelt meg. Az én esetem is jól illusztrálja ezt: négy magyar tudatú nagyszülőm közül három a mai határokon kívül született.

Korrekcióra szorul az „a művelt nagyközönség" körében a mai napig szinte általános nézet, hogy a győztes nagyhatalmak – tudatlanságból és rosszindulatból –az utódállamok valamennyi igényét teljesítették. A most újra publikált térképeken is láthatjuk a szomszéd államok maximális területi igényeit. Ha ezeket mind elfogadták volna, akkor ma a Rába vagy akár a Balaton északi partja lenne Szlovákia, illetve Horvátország határa. Északon Vác és Miskolc, keleten Orosháza és Gyula, délen pedig Pécs és Baja sem tartozna Magyarországhoz. Ezzel persze nem kívánom csökkenteni a béke elfogult készítőinek a felelősségét, amiért közlekedési és katonai szempontokra hivatkozva milliók számára súlyos szenvedéseket és hátrányokat okozó döntéseket hoztak.

Külön kell szólni a Trianonnal kapcsolatos téveszmékről. Ablonczy Balázs most megjelent könyve remélhetőleg véget vet azoknak a meséknek, amelyek a magyar tragédia döntő okának valamiféle nemzetközi összeesküvést – egyes személyek gyarlóságát, erkölcstelen praktikáit – kiáltottak ki, vagy amelyek egy határidőtől, absztrakt jogi paragrafusoktól, vagy nem is létező intézményektől várják a trianoni építmény összeomlását. Tévedés az is, hogy az Egyesült Államok nem fogadta el az 1920-as békeszerződést. Részt vett annak kidolgozásában, s noha tágabb határokat javasolt nekünk, végül elfogadta a franciák által erőltetett vonalat. Igaz, 1919 végén kiábrándultan kivonult a tárgyalásokról, így a trianoni aláírók között nem volt ott, viszont 1921. augusztus 29-én önálló békeszerződést kötött Magyarországgal, elfogadva a trianoni határokat. Egyébként a nemzetközi jogászok többsége szerint ma nem is a trianoni békeszerződés érvényes, mert helyébe lépett az 1947-es párizsi békeszerződés, azt viszont az Egyesült Államok aláírta. Nem illúzió azonban, hogy mind Amerika, mind az EU megnyerhető a jogsértések elleni fellépésekhez és minden máshoz, ami az európai stabilitást szolgálja, tehát a nemzeti kisebbségek védelméhez is, amennyiben bizonyítani tudják, tudjuk az őket ért sérelmeket.

A legveszélyesebb illúzió – fittyet hányva a mai etnikai realitásokra, a gazdasági és katonai erőviszonyokra, a nemzetközi közösség álláspontjára – azt hirdetni, hogy 1990 óta csak a magyar kormányok akaratán múlik, lesz-e magyar autonómia, esetleg változnak-e a magyar határok. A számtalan irreális ötlet egyikére Antall József sok más esetre is érvényes választ adott a Bécsben élő Eva Maria Barkinak 1991 novemberében: „Irigylem döntési bátorságát, amelyet bizonyára elősegít a kormányzati felelősség hiánya." Az pedig már túlmegy a józan ész határán, amit Raffay Ernő korábbi államtitkár terjeszt, hogy 1990 óta Magyarország legalább hat esetben szalasztotta el a határváltoztatást. Kabaréba illő mondatot ad Kravcsuk akkori ukrán elnök szájába Kárpátaljával kapcsolatban: „Ha akarjátok, vigyétek!"

Vannak ellenkező előjelű téveszmék is, főként szomszédaink körében. Örülök, hogy e lap június 4-i számában mind Hegyi Gyula, mind Bíró Béla rámutatott, hogy „Az, ami Trianon után következett, sajnálatos módon a Trianon előtti magyar gyakorlat egyenes ágú folytatása. Jóval durvább és antidemokratikusabb eszközökkel, mint ahogyan azt mi, magyarok tettük."

A megoldás: Európa

Üdvözlendő, hogy a számos megemlékezésen – tudomásom szerint – nem hangzottak el felelőtlen, Magyarország és a magyar kisebbségek ellen felhasználható kijelentések. Az viszont nem árt, ha a magyarellenes politikusok szembesülnek azzal, mennyire meg nem érdemelt szerencsét hozott népük számára a párizsi békekonferencia. Józanabb honfitársaik talán még azt is meg tudják értetni társadalmukkal, amit a szlovákiai magyarok mártír politikusa, Esterházy János több mint nyolcvan évvel ezelőtt kimondott: „Az igazságos nemzetiségi politika sokkal nagyobb biztonsági koefficiens, mint sok-sok írott törvény, ... mert semmi sem erősít meg egy államot jobban, midőn abban nemcsak a többségi, de a kisebbségi állampolgárok is teljes mértékben otthon érzik magukat."

Nagyon biztatónak tartom, hogy a publicisztikák és beszélgetések általában nem a sérelmeket sulykolták, hanem a kiutat keresték, elsősorban azt, hogyan lehet segíteni a határon túlra került magyarokat a megmaradásért folytatott küzdelemben. Ennek fő garanciája az autonómia, de számos más lépés is ezt szolgálja. Ma Magyarországon – itt nem részletezhető okokból – kevés lelkesedés tapasztalható az Európai Unió iránt. Az azonban tagadhatatlan, hogy a schengeni rendszer, a látható határok nélküli és a szabad érintkezésre épülő Európa ígéri a legtöbbet Trianon káros emberi, gazdasági és politikai következményeinek a felszámolására. Az EU kitűnő keretet kínál az elvágott közlekedési kapcsolatok, gazdasági szálak és emberi viszonyok helyreállításához, és ehhez még pénzt is ad, ha jó pályázatok készülnek.

Higgyük el, hogy Trianonból mindenki őszinte meggyőződésből keresi a legjobb kiutat. De joggal mutatott rá Margittai Gábor, hogy vannak „szobakurucok" és „vasárnapi szalonirredenták," akik „fenntartják a nagy Trianon-iparágat," miközben „életükben nem jártak végveszélyben lévő vidékeken", „a kiveszőfélben lévő maradék magyarság birodalmában, ahol már csak egy-egy dadogó nemzettársunk éldegél". Margittai óv a szokásos érzelmi politizálástól, helyébe állítva „a kint rekedt magyarság" tevőleges támogatását. (*Magyar Nemzet,* június 5.)

Még ha meg is tudnánk győzni a béke egykori aláíróit Trianon igazságtalanságáról (ami eléggé reménytelen), ennek sem lenne gyakorlati haszna. Azt kellene megértetnünk és bevinnünk a nemzetközi köztudatba, hogy Trianon egész Európa számára tragikus következményekkel járt, jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy Közép-Európa előbb Hitler, majd Sztálin uralma alá kerüljön. Noha a múlt, annak vitái a mai Nyugat-Európát és Amerikát nemigen érdeklik, de a mai konfliktusok igen. Az 1920-as békéből eredő ellentétek oldása már közös európai érdek, a különböző nyelvű és vallású emberek békés együttélése pedig világprobléma. Egy jól működő Kárpát-medencei megoldás biztató precedens lenne.

Révész Sándor június 4-i vezércikkének igaza van, valóban „Trianon az egész világ", abban az értelemben, hogy minden határnak vannak vitatható, igazságtalan elemei, és minden országban vannak nemzeti és/vagy etnikai kisebbségek, akik ritkán elégedettek a helyzetükkel. A várható népmozgások a jövőben csak növelni fogják az államok többnemzetiségű jellegét. Nem hiszem, hogy a multikulturalizmus egy harmonikus bábeli toronyhoz fog vezetni, de hiszem, hogy a jövő Európájában mind többen lesznek többnyelvűek, a vegyes házasságok és a szabad letelepedés révén többes identitásúak és többes állampolgárságúak. Úgy vélem, mindenki ragaszkodni fog saját (egy vagy két) anyanyelvéhez, kultúrájához. Ennek megőrzését és ápolását a remélhetőleg az egész EU-ban elterjedő személyi elvű kulturális autonómia fogja biztosítani. Ma a vallás magánügy, és egymás mellett élnek az autonómiával rendelkező felekezetek. Ezt a modellt kellene követnie a nyelvi, nemzeti kérdésekben semlegessé váló államoknak is.

Európa vagy a régiók és az autonómiák Európája lesz, vagy el fogják árasztani az etnikai konfliktusok. Hinnünk kell abban, és tennünk kell azért, hogy – Márai Sándor 1939-es szavaival – „az értelem és a szolidaritás ereje hatalmasabb (legyen), mint az ösztönök rémuralma”.

(Első közlés: *Népszabadság,* 2010. június 12.)